

Милош ЖИВКОВИЋ

О ЕЗОТЕРИЈИ У СРЕДЊОЈ,
ИСТОЧНОЈ (И ЈУЖНОЈ) ЕВРОПИ

Институт за књижевност
и уметност, Београд

(*Studies on Western Esotericism in Central and Eastern Europe*,
Nemanja Radulović, Karolina Maria Hess,
Szeged: Jate Press, 2019, 250 str)

Зборник радова *Studies on Western Esotericism in Central and Eastern Europe* приредили су Немања Радуловић и Каролина Марија Хес (Karolina Maria Hess). Настао је на основу излагања са конференције Мреже за академско проучавање западног езотеризма у земљама Средње и Источне Европе (Central and Eastern European Network for the Academic Study of Western Esotericism – CEENASWE), одржане у Будимпешти 2014. године. Зборник представља први том у серији публикација која ће се бавити студијама културне иконологије Центра за културну иконологију и семиографију (Center for Cultural Iconology and Semioigraphy) Универзитета у Сегедину.

Радови у њему нису груписани на основу неке тематске или дијахронијске блискости, али ипак се структура зборника може условно поделити на две целине, као што се може уочити и да међу студијама преовлађује интересовање за пољску езотерију. Прву, много бројнију групу, чине радови који се баве *историјским контекстом* – излажу биографију одређеног езотеричара или окултисте или синтетишу смисао поједине езотеричне историјске појаве. Другу групу чине интерпретације *уметничких дела* – разматрају се остварења књижевности, примењене, пеформативне уметности и сликарства.

Анализирано је неколико биографија важних за разумевање токова западног езотеризма у XIX и XX веку. Студија Рафала Принкеа (Rafał Prinke) „Dr. Bogdan Edward Jastrzębski-Edwards (1860–1923), the last Praemonstrator of the Golden Dawn, and his brother Louis Stanley Jast (1868–1944), the Theosophist“ осликава езотерична струјања у Великој Британији крајем XIX века преко специфичне судбине браће Јастшенбски – Богдана и Луиса, укључених у рад теозофског друштва и Херметичког реда Златне зоре. Мишел Олзи (Michele Olzi) у раду „’From Russia with Love,’ a case of Russian culture and immigration in Western Esotericism: Maria de Nagłowska (1883–1936)“ представља руску мистичарку Марију де Нагловску, познату по учењима о ритуалној сексуалној магији и везама са француским надреалистич-

ким покретом. Малгожата Дулска (Małgorzata Dulaska) пак у тексту „Vision of Spiritual World in the Writings of Agnieszka Pilchowa“ анализира живот Агњешке Пилхове, једне од најпознатијих пољских међуратних окултиста. Студија у кратким цртама резимира и њен синкретичан, у основи теозофски усмерен систем веровања, парадигматичан за езотерична струјања између два рата. Студија Џона Макмарфија (John Macmurhy) „Distorted Transmission of Abraham Abulafia’s Kabbalah“ проширује опсег историјских интересовања зборника, проблематизује рецепцију и трансмисију учења средњовековног мистика Абрахама Абулавије и разматра генезу настанка хришћанске кабале.

Неколико радова настоје превасходно да дефинишу смисао и распон одређене езотеричне појаве или праксе. Међу њима бисмо издвојили рад Каролине Марије Хес (Karolina Maria Hess) „Romanticism and National Messianism in Theosophical Milieus in Poland Before World War II – an Overview“. Ауторка најпре уочава корене националне месијанске идеје у Пољској, проналазећи их пре свега у поезији романтичара Адама Мицкјевича, Јулијуша Словацког и Зигмунта Красинског, а затим показује начин прихватања те идеје међу пољским теозофима крајем XIX и у првој половини XIX века.

Синтетичког типа је и студија Надежде Елезовић „Spiritual in Contemporary Art of Southeastern Europe: Marina Abramović, Tomislav Ćurković, Marko Pogačnik, Damir Stojnić, Vladimir Dodig Trokut, Igor Zlobec“. Студија тематизује аспекте езотерије у радовима уметника орјентисаних према перформансу или сликарству, који су своје стваралачке програме профилисали у бившој Југославији. У њихове поетике укључени су и аспекти езотеризма – од интуитивнијег, суптилнијег израза духовности у уметничком изразу Томислава Ђурковића, до ритуалних, „магијских“ обреда у перформансима Владимира Додига Трокута.

Немања Радуловић у раду „Contemporary Magic Healing in Serbia and New Age“ анализира спрегу њу ејд идеја са фолклорним видарским праксама традиционалне медицине у Србији и концептима произашлим из православног хришћанства. У студији Ноела Путника „Dr. Wolf and the Ancient Roots: Neoshamanism in Serbia“ упоредно се анализира постојање неошаманизма у Србији, Хрватској и Мађарској и проблематизује терминолошко одређење овог феномена, са посебним фокусом на окултистичкој групи „Древни корени“ Ратомира Вучковића.

Друга група студија тумачи езотеричне аспекте одређених уметничких дела, из чијих одлика се закључује о особинама читаве епохе. Текст Арона Орбана (Áron Orbán) „Love, Magic and Illness. The Role of Witchcraft-motifs in Conrad Celtis’ *Amores*“ анализира мотиве вештичарења у поезији петнаестовековног немачког песника и хуманисте Конрада Целтиса. Спирос Петритакис (Spyros

Petritakis) интерпретира дело „Чекање младожење“ грчког сликара и мистичара Николаоса Гизиса, користећи теозофска учења Рудолфа Штајнера у сегменту „The reception of Nikolaos Gyzis's Behold the Bridegroom cometh by Rudolf Steiner in Munich in 1910: Its ideological premises and echo in the cross-fertilization of artistic and Theosophical Doctrines“. Петритакис надахнуто тумачи Гизисову слику и закључује да је артистичка револуција у годинама пре Првог светског рата била повезана са езотеричним идејама. Ђерђ Сењи (György Szönyi) анализира метафизику вина Беле Хамваша у тексту „The Philosophy of Wine. A Peculiar Chapter in the Esoteric Philosophy of Béla Hamvas (1897–1968)“. Књига познатог мађарског филозофа написана је књижевноуметничким стилем, којем се и сам Сењи приближава. Студија Мартона Сентпетерија (Márton Szentpéteri) „The Body of Christ and Hiram, The Veiled Christ by Giuseppe Sanmartino and the Cappella Sansevero in Naples“ формулише провокативну тезу да је иконографски програм капеле Сансеверо у Напуљу изведен помоћу прикривених масонских мотива и да позната Санмартинова скулптура Христа под велом изображава легендарну фигуру масонске легенде Абела Хирама.

Прилози у зборнику се махом ослањају на методологију познатог холандског проучаваоца езотеризма Ваутера Ханеграфа (Wouter Hanegraaff). Примењује се историографски, истраживачки, „етски“ приступ темама и тежи се ка научној објективности. Анализа је компаративна, показује сву сложеност појмова *езотерија* и *езотерично*. Ханеграфов „куполни“ термин *зайадни езоџеризам* усмерава географске и хронолошке токове тумачења (уз одређене изузетке, као што је студија посвећена Абдулаху Абулафији). Осим тога, зборник се истиче терминолошко-методолошким иновацијама. Једна од њих јесте концепт фолклорног њу ејда на који указује Немања Радуловић на крају своје студије. Друга је „естетички поглед“, термин који користи Мартон Сентпетери, говорећи о потреби да се створи „контекст у којем скулптура може бити сагледана у својој потпуности“. Трећи термин важан за неке будуће зборнике јесте „дисторзирана трансмисија“ (*distorted transmission*) Џона Макмарфија, јер указује на потребу за деконструкцијом списа који су у нови век пренели одређене езотеричне идеје.

Зборник *Studies on Western Esotericism in Central and Eastern Europe* потврђује да је езотерија на сличан начин егзистирала на простору Средње, Јужне и Источне Европе током XIX и XX века. Он такође сведочи да су многи видови езотеризма постали легитиман предмет тумачења утемељених на научном истраживању. Захваљујући овом зборнику, значај езотерије се потврђује како за разумевање политичког и идеолошког пресека одређене епохе, тако и за интерпретацију уметничких дела које садрже езотеричне идеје и мотиве.